

Uitdagingen verstevigden zuivelbolwerk

In de 100 jaargangen van ZuivelZicht is de geschiedenis van de Nederlandse zuivel terug te vinden. Ook al was het blad lange tijd vooral een verenigingsorgaan, de ontwikkelingen in en rond de zuivelindustrie kregen volop aandacht. In het boek ter gelegenheid van honderd jaar ZuivelZicht (zie hierna) staan de thema's centraal die de ontwikkeling van de zuivel bepaalden. Wat daarin opvalt is dat de thema's die destijds een rol speelden nog steeds actueel zijn. Mede aan de hand van ZuivelZicht zijn tien onderwerpen beschreven: kwaliteitszorg, samenwerking, de markt, het overheidsbeleid, voedselvoorziening, technologie en innovatie, promotie en voorlichting, zuivelexport, melkveehouderij en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Hieronder een samenvatting van vijf thema's.

Samenwerking

Om hun economische positie te verbeteren zijn coöperaties, bonden, verenigingen en organisaties opgericht. Groepjes boeren gingen -soms op initiatief van plaatselijke notabelen - samenwerken.

De coöperatieve zuivelfabriekjes gingen op hun beurt samen in provinciale bonden. In 1900 hebben deze de Algemeen Nederlandsche Zuivelbond, bij verkorting FNZ, opgericht. Doel was de coöperatieve zuivelbereiding te bevorderen.

Ook de niet-coöperatieve zuivelindustrie organiseerde zich, aanvankelijk zelfs in twee verenigingen. Later fuseerden die tot de Vereniging Voor Zuivelindustrie en Melkhygiëne (VVZM). De taken van die organisatie waren minder veelomvattend dan die van de FNZ. Zoals het tweede deel van de naam (Melkhygiëne) al aangaf was de VVZM bijzonder actief op het terrein van de kwaliteit.

De coöperatieve en particuliere ondernemingen wisten elkaar te vinden bij het

Of het nu ging om de positie op de markt, de kwaliteit van het product, innovatie of het overheidsbeleid, de zuivelsector heeft zich honderd lang laten inspireren door uitdagingen. Het Nederlandse zuivelbolwerk is er alleen maar steviger van geworden.

Zuivelfabrieken werden mede opgericht om de kwaliteit te verbeteren.

stichten van organisaties die het gezamenlijk belang dienden, zoals de regionale kaas- en botercontrolestations, het Nederlands Instituut voor Zuivelonderzoek (NIZO) en Het Nederlands Zuivelbureau. In de laatste decennia van de 20e eeuw vond een ingrijpende herverkaveling van organisaties plaats. Dat gebeurde tegen de achtergrond van fusies en schaalvergroting van de ondernemingen.

In 1993 was de concentratie zo ver dat de twee branche-organisaties, FNZ en VVZM, tot één nieuwe samensmolten: de Nederlandse Zuivel Organisatie.

Aad Vernooij, NZO

Kwaliteitszorg

De kwaliteit van de grondstof en van het eindproduct lagen aan de basis van de moderne zuivelindustrie. Zuivelfabrieken en coöperaties werden mede opgericht om de kwaliteit te verbeteren. In de beginjaren van de twintigste eeuw ging dat soms met conflicten gepaard.

De controle op de kwaliteit was de inzet van een regelrechte 'boteroorlog'. Die speelde zich af rond de coöperatieve botermijn in Eindhoven, die fungeerde als een veiling voor de boter van aangesloten fabrieken. De botermijn accepteerde uitsluitend boter met rijksmerk. Particuliere handelaren begonnen daarom een boycot van de Eindhovense mijn.

En aan de invoering van de kaascontrole ging de 'kaaskwestie' vooraf. Die kwestie ontstond toen de eerste zuivelfabrieken kaas gingen maken met minder vet dan de volvette kazen die voorheen op de boerderij werden geproduceerd. De oplossing werd ook hier gevonden in een rijksmerk dat in 1913 werd ingevoerd. In hetzelfde jaar ontwierp de directeur van het Rijkszuivelstation in Leiden, dr. Van Sillevoldt, een merk op basis van caseïne, dat eenvoudig was aan te brengen en niet snel van de kaas te verwijderen.

Sindsdien is de kwaliteitszorg uitgegroeid tot een systematische kwaliteitsborging in alle schakels van de productieketen. Wat steeds voorop heeft gestaan, is het eigen initiatief van de sector, die zelf instellingen voor controle- en certificering heeft opgericht. Deze kwaliteitsborging is gebaseerd op Europese en nationale wetgeving, en staat onder toezicht van de overheid.

Technologie/innovatie

Technische vernieuwingen bepaalden het gezicht van de Nederlandse zuivelindustrie. Zo kreeg de industrie vanaf de jaren '50 een nieuw gezicht, mede dankzij de intro-

ductie van de koeltank op de boerderij en de rijdende melk ontvangst. Daardoor konden de kleine dorpsfabriekjes uitgroeien tot grotere en efficiënte bedrijven.

De kaasbereiding kon een grote vlucht nemen door de uitvinding van de wrongel-drainage en het automatisch vullen van de kaasvaten. De boterbereiding veranderde spectaculair met de NIZO-methode, waarbij niet langer de room werd aangezuurd vóór het karnen. Karnemelk was daardoor niet langer een bijproduct van de boterbereiding.

In de laatste decennia van de twintigste eeuw is de productinnovatie belangrijker geworden. De ondernemingen brachten nieuwe kazen en toetjes op de markt, producten waarin ingrediënten waren toegevoegd die minder vet en suiker bevatten. Bovendien wordt melk nu ontleed tot op de kleinste componenten die ieder hun eigen toepassingen kennen. De groeiende stroom wei uit de kaasfabrieken werd benut voor de bereiding van nieuwe producten en ingrediënten. Zo werden wei-eiwitconcentraten verkregen met behulp van filtratietechnieken. Door indampen en indikken kwamen er grote hoeveelheden lactose beschikbaar, onder meer voor toepassing in babyvoeding en farmaceutica.

Overheidsingrijpen

Vanaf de crisis in de dertiger jaren kreeg de zuivelsector te maken met regulering van productie en prijzen door de overheid. In de oorlog werden die regels verscherpt. In de eerste uitgave van Het Officieel Orgaan (ZuivelZicht) na de Tweede Wereldoorlog sprak de redactie de verwachting uit dat de bevrijding van Nederland ook vrije prijzen zou brengen. Maar het systeem van heffingen en toeslagen uit de crisistijd werd onverkort voortgezet.

Met de oprichting van Europese Economische Gemeenschap (1957) kwam

Foto's FNZ

In de 100 jaargangen van ZuivelZicht is de geschiedenis van de Nederlandse zuivel terug te vinden.

dit overheidsingrijpen op internationaal niveau. Het gemeenschappelijk landbouwbeleid had een tweeledig doel. Door het verbeteren van de productiviteit en het stabiliseren van de markt zou voor een redelijk boereninkomen worden gezorgd. De consumenten werden levensmiddelen tegen een redelijke en stabiele prijs in het vooruitzicht gesteld. Dit EU-landbouwbeleid is vooral door de Nederlander Sicco Mansholt vorm gegeven. Het is daarom niet verwonderlijk, dat dit Europese beleid trekken van het Nederlandse beleid vertoonde. Uiteindelijk ging op 29 juli 1968 de gemeenschappelijke zuivelmarkt met één richtprijs en één interventieprijs van start. Vanwege de overproductie die een gevolg was van dit beleid, is in 1992 een eerste fundamentele wijziging van het beleid ingesteld. De prijsgaranties werden vervangen door rechtstreekse inkomenssteun. Ook in de zuivel is dit inmiddels gebeurd. Bovendien is het einde van de melkquota in 2015 aangekondigd.

In deze jaren werd ook in GATT-verband binnen de Uruguay-ronde een akkoord gesloten over de liberalisering van de wereldhandel in industriële en agrarische producten. Doel was te komen tot een grotere markttoegang en beperking van interne steun en exportsteun. Daarmee is een beleid ingezet waarbij de Europese markt, ook die voor de zuivel, geleidelijk steeds minder wordt beschermd door heffingen en restituties.

Marktmacht

De uitdaging van de afzetmarkt werd door de zuivelindustrie beantwoord met het opzetten van afzetorganisaties en later met

schaalvergroting, ofwel: van botermijn tot multinational. Aan het eind van de 19e eeuw sloten de eerste zuivelfabriekjes zich aaneen om de verkoop van hun producten te bevorderen. Dat gebeurde onder andere met botermijnen, waar de aangevoerde boter van de fabriekjes werd geveild aan de meestbiedende. Ander voorbeeld zijn de verkoopverenigingen van de provinciale zuivelbonden.

In Friesland sloten zuivelfabrieken zich in 1898 aaneen in de Friesche Coöperatieve Zuivel-Export Vereniging (afgekort Frico). Doel van de vereniging was het verkopen van de boter, later ook kaas, van de aangesloten fabrieken.

Enkele jaren na de oprichting van de Frico namen Friese zuivelfabrieken in 1912 een nieuw initiatief om de afzet van hun producten te verbeteren. Dit keer ging het om een gezamenlijke fabriek voor gecondenseerde melk: de Coöperatieve Vereniging tot Bereiding van Melkproducten, later Coöperatieve Condensfabriek Friesland (CCF). In 1916 kwam de eerste condens uit de fabriek.

De opkomst van de supermarkten vanaf de jaren '60, de grote concurrentie op de voedingsmarkt en de vorming van één Europese markt in 1968 stimuleerden de zuivelondernemingen tot schaalvergroting en fusies. Er ontstonden regionale zuivelblokken. De schaalvergroting kreeg een nieuwe impuls door de invoering van de melkquota in 1984. De regionale structuren werden doorbroken met het samengaan van DMV Campina en Melkunie in 1990 en van Friesland Frico Domo en Coberco in 1998. Ook de Nederlandse grenzen werden overschreden. <<

'Nederlandse zuivel staat er goed voor'

'Stampen, stampen, want we moeten verkopen.' Tiny Brouwers zegt het gedurende het gesprek wel een paar keer om aan te geven in welke situatie de Nederlandse zuivel verkeerde, toen hij twintig jaar geleden aantrad als hoofdredacteur van ZuivelZicht. Hij citeert Ko van der Pol, kaasdirecteur van de voormalige coöperatie Coberco. Met diens woorden karakteriseert Brouwers de aanpak van de Nederlandse zuivelsector eind jaren tachtig. 'Het ging toen in de zuivel vooral om produceren, want het was allemaal aanbodgedreven.'

Toen Brouwers in 1988 het hoofdredacteurschap van ZuivelZicht aanvaardde was het blad het officieel orgaan van de FNZ, de belangenorganisatie van de zuivelcoöperaties. De zuivelsector was nog lang niet zo geconcentreerd als nu. Er waren tientallen zuivelondernemingen. Coöperaties waren bezig de melk van de leden zo snel mogelijk te verwerken en bij de afnemers te brengen. Over marktstrategieën of marktposities zoals vandaag de dag praatte men niet of nauwelijks. De particuliere ondernemingen die verenigd waren in de VVZM ver-

De uitdagingen van de Nederlandse Zuivel

Het vertrek van Tiny Brouwers als hoofdredacteur van ZuivelZicht markeert het honderdjarig jubileum van het blad. Ter gelegenheid daarvan heeft Brouwers samen met Aad Vernooij van de NZO de uitdagingen van de Nederlandse zuivelindustrie op een rijtje gezet. De volgende pagina's geven een bloemlezing van de interviews die hij voor het boek maakte. <<

Tiny Brouwers (60) zwaait af als hoofdredacteur van ZuivelZicht. Twintig jaar lang stak hij zijn ziel en zaligheid in het blad. Hij beschreef de ontwikkelingen van de zuivel in binnen- en buitenland. Zijn conclusie na twintig jaar ZuivelZicht: 'De Nederlandse zuivelindustrie staat er goed voor.'

keerden volgens Brouwers al in een iets betere positie. Zij kochten zo veel melk als zij konden verkopen als zuivelproducten. 'Zij waren al meer bezig met merken en markten.'

'Ergens tussen 1990 en 1993 ligt het omslagpunt. De verschillende belangenorganisaties werden opgeheven. De Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO) ging van start. Dat was een teken van de tijd, want zuivelondernemingen waren in een hoog tempo gaan fuseren. Daardoor kwam er meer power in de ondernemingen en werd er meer aandacht geschonken aan Research en Development. Mensen gingen aan de slag met merken en markten. Ondernemingen gingen beter communiceren met de consument. Het merkenbeleid werd geïntensiveerd. Van productiegedreven maakte de zuivel de omslag naar marktgedreven.'

Als hoofdredacteur liet Brouwers die omslag in de zuivel weerspiegelen in ZuivelZicht. Hij zette een nieuwe formule neer en wist het blad gaandeweg uit te bouwen tot een volwaardig journalistiek magazine dat niet alleen informeerde over de internationale zuivelmarkt, maar dat ook ruimte gaf aan (Europese) landbouwpolitici en maatschappelijke organisaties die zich over de zuivelsector uitlieten. Brouwers bood hen een podium, en mede daardoor werd het maatschappelijk draagvlak voor de zuivel verder vergroot. Van officieel huisorgaan veranderde ZuivelZicht in een

René van Buitenen

onafhankelijk magazine, dat inmiddels al weer tien jaar eigendom is van Koninklijke BDU Uitgevers.

Als hoofdredacteur kon Brouwers kijken nemen in de keuken van tientallen zuivelondernemingen in binnen- en buitenland. Hij constateerde dat de Nederlandse ondernemingen het kostprijsleiderschap in de basiszuivelproducten verwierven door de productie zo efficiënt mogelijk in te richten. Daardoor kwam er meer geld beschikbaar voor de ontwikkeling van producten met meer toegevoegde waarde. Er kwam ook meer geld voor markten en merken.

Nieuwe generatie

Brouwers: 'De ontwikkelingen gaan de komende jaren door. De fusie van Friesland Foods en Campina, die ik van harte toejuich, is nodig om de positie van de Nederlandse zuivel wereldwijd verder te verstevigen en om verder te kunnen investeren in de ontwikkeling van nieuwe nog gezondere zuivelproducten. Ik verwacht dat de zuivelondernemingen in staat zijn om nog meer ingrediënten uit melk te halen. Producten zoals Optimel zijn nog maar het begin. Ik voorzie een nieuwe generatie zuivelproducten die aantoonbaar gezondheidsbevorderende effecten hebben. Je op jonge leeftijd voeden met zuivel is een levensverzekering voor de toekomst. Dat is nu al het geval met bijvoorbeeld calcium in melk, dat de kans op osteoporose op latere leeftijd vermindert, maar zo zullen er meer producten komen.'

Brouwers is positief over de ontwikkeling die de Nederlandse zuivelindustrie heeft doorgemaakt. Maar volgens hem hebben nog niet alle schakels in de keten de omslag naar een marktgerichte benadering gemaakt. 'De industrie zal nog meer moeten uitleggen aan de andere schakels in de keten waar zij mee bezig is en wat er

allemaal op de sector afkomt. Het bewustzijn is wat dat betreft nog niet volledig doorgedrongen. Dat heb ik goed gemerkt in mijn functie als PR-manager bij de NZO. De weerstand die het borgingsprogramma Keten Kwaliteit Melk opriep bij een deel van de melkveehouderij is mij altijd bij gebleven. Met KKM wilden we aantoonbaar laten zien dat de zuivelsector haar verantwoordelijkheid neemt bij de productie van boerderijmelk. Dan zijn er veehouders die zeggen wat levert mij die inspanning op? Krijg ik nu meer geld voor mijn melk? Maar KKM was vooral bedoeld als een soort verzekeringspremie om in het winkelschap en bij de afnemers van ingrediënten hoog op de prioriteitslijst te staan. Daarom moet je laten zien dat je de melkproductie met elkaar goed voor elkaar hebt. Het is een van mijn grootste teleurstellingen geweest dat we niet in staat waren om aan iedereen duidelijk te maken hoe belangrijk het voor de hele Nederlandse zuivelsector is om de kwaliteit van boerderijmelk aantoonbaar te borgen.'

Dialogoog

'Het is goed dat er een LTO is en ik vind het ook goed dat er een organisatie is als de Nederlandse Melkveehouders Vakbond. Waar ik wel problemen mee heb is dat er door melkveehouders soms processen in gang worden gezet die niet passen bij de zuivelsector.'

Brouwers doelt op de recente acties van de Dutch Dairyman Board die veehouders aanspoorde melk uit te rijden over het land en die blokkades van melkfabrieken organiseerde uit protest tegen de hoogte van de melkprijs. 'Het uitrijden van melk in een wereld waar nog steeds honger heerst, is voor mij onbestaanbaar. Waar ik wel oog voor heb, is het signaal van onmacht dat uit die acties spreekt. Veehouders voelen zich met de rug tegen de muur staan. De

Foto BDU

Tiny Brouwers zwaait af als hoofdredacteur van ZuivelZicht.

zorg over de inkomensontwikkeling in de veehouderij wordt gelukkig breed gedeeld. Daarom is de oproep tot dialoog die Sybren Attema, de voorzitter van Friesland Foods heeft gedaan, zo belangrijk. En is het ook goed dat er een gezamenlijke verklaring is uitgebracht door de partijen, waarin zij aangeven de dialoog samen te willen voortzetten. Het is goed dat partijen samen zoeken naar mogelijkheden om de fluctuaties in de opbrengstprijzen op te vangen. Want het gaat er natuurlijk wel om, dat er in de zeven vette jaren voldoende vlees op de botten komt om de zeven magere jaren goed te doorstaan.'

Duitsland

Gedurende zijn loopbaan is Brouwers tot de conclusie gekomen dat de Nederlandse zuivelsector een beter perspectief heeft dan menig ander land. 'We staan er goed voor hoor. Dat komt denk ook omdat Nederlandse zuivelondernemingen nooit verder reiken dan hun polsstok lang is. De sector beschikt over goede managers en boerenbestuurders die van mening zijn dat je het geld eerst moet verdienen voordat je het kan uitgeven.'

Wat dat betreft doet Brouwers een stap terug. De geboren Brabander keert na 33 jaar Bleiswijk niet terug naar zijn geboortegrond, maar emigreert. In het Sauerland in Duitsland staat zijn nieuwe woning. Van

daaruit zal hij voor ZuivelZicht de ontwikkelingen in de Duitse zuivelsector volgen.

'De zuivelindustrie in Duitsland heeft het niet gemakkelijk. Het is een groot land met een enorme melkproductie, maar er zijn voornamelijk zuivelondernemingen die hun producten lokaal en regionaal afzetten. Er zijn maar een paar grote bedrijven die ook internationaal opereren, zoals Nordmilch, Humana, Campina en Muller. Het concentratieproces in Duitsland gaat nog maar heel langzaam. De Duitse zuivelindustrie verkeert in de fase waar de Nederlandse zuivel zich 15 jaar geleden bevond. Met dat verschil dat de Nederlandse melkveehouders het concentratieproces altijd gesteund hebben. Zie het fusieproces tussen Friesland Foods en Campina. Veel Duitse boeren shoppen voor de hoogste melkprijs. Aan een fusie hebben ze vaak weinig behoefte. Soms gaan ze een fusie uit de weg, omdat een beoogde partner zijn zaakjes intern niet goed voor elkaar heeft. Ze vrezen daardoor op termijn een lagere melkprijs. Dat alles heeft ertoe geleid dat zelfs Duitse experts vinden dat de zuivelindustrie van hun land nog niet klaar is om te kunnen opereren in een geliberaliseerde omgeving. Het is boeiend om dat van nabij te volgen voor de lezers van ZuivelZicht. En dat zal ik blijven doen zolang het voor hen een toegevoegde waarde heeft.' <<

Begrip 'kwaliteit' wordt steeds breder

Volgens prof.dr.ir. Toon van Hooijdonk, bijzonder hoogleraar Zuivelkunde aan Wageningen Universiteit, zijn er drie niveaus waar te nemen. 'Het meest basale is de voedselveiligheid van producten. Op de tweede plaats komen aspecten als er goed uitzien en lekker smaken. Mede vanwege de grotere bestedingsmogelijkheden gaat de consument nu meer vragen stellen over de wijze waarop producten worden voortgebracht in de keten. Hij heeft daarbij beelden zoals productie dicht bij de consument, koe in de wei, hoog niveau van diergezondheid en dierenwelzijn. De consument wil daarover een goed gevoel hebben bij aankoop van zijn voedingsmiddelen.'

Duurzaamheid essentieel

Van Hooijdonk gaat een stap verder: 'De kwaliteit van zuivelproducten krijgt een steeds grotere relatie met duurzaamheid. Energiegebruik, broeikasgassen, bodemerosie, diergezondheid en dierenwelzijn zijn onderwerpen die een belangrijke rol gaan spelen. De acceptatie van de grondgebonden Nederlandse melkveehouderij door de samenleving zal vooral afhangen van de wijze waarop de zuivelketen met deze duurzaamheidsissues weet om te gaan.' Hij wijst op een andere kwaliteitsontwikkeling binnen de melkveehouderij. 'Ik denk dat boerderijmelk steeds meer wordt afgestemd op de verwerking. Anders gezegd, we krijgen te maken met een grotere differentiatie van melk op veebedrijven. In het verleden was alle melk even "wit" en ging naar de fabriek. Tegenwoordig zien we meer melkstromen, zoals biologische melk, biologisch-dynamische melk en gangbare melk met meer onverzadigde en Omega 3 vetzuren. Deze ontwikkeling gaat door, waarbij bij voorbeeld melk met een hoger caseïnegehalte direct naar de kaasfabriek gaat. Door verdiepende inzichten in fokkerij, werking van bepaalde veevoerders en

'De zuivelketen moet er ernstig rekening mee houden dat het begrip kwaliteit steeds breder wordt. De reden is dat de consument het zich kan permitteren om voor kwaliteit meer te betalen.'

door regionale herkomst, groeit die differentiatie.'

Kwaliteit zuivel

In de zuivelketen blijft voedselveiligheid nummer één op de lijst van kwaliteitsdoelen. Er blijft ook veel aandacht voor verlenging van de houdbaarheid van zuivelproducten. Verse zuivelproducten zijn langer houdbaar dan 50 jaar geleden. De houdbaarheid van gepasteuriseerde melk was vroeger maximaal zeven dagen, maar deze kan nu tot wel 18 dagen (ESL-melk) gekoeld worden bewaard. De houdbaarheid van yoghurt en verse producten kan verder omhoog, naar bij voorbeeld drie weken. Met de nieuwe, in ontwikkeling zijnde technologieën kan het nog verder gaan. 'Maar', voegt hij eraan toe, 'tegelijkertijd lanceren ondernemingen om commerciële redenen weer superverse producten.' Ook investeert de zuivelindustrie de komende jaren veel in het verhogen van de gezondheidswaarde van zuivelproducten. Van Hooijdonk: 'Dat gebeurt nu al, maar het wordt geïntensiveerd. De vraag naar gezonde producten neemt sterk toe en melkproducten hebben vanwege de hoge nutriëntendichtheid een geweldige uitgangspositie. Daarom heeft zuivel als basisvoedsel een belangrijke plaats in ons dieet. Het levert bij voorbeeld een belangrijke bijdrage aan eiwit. Zuivelproducten vormen wat dat betreft een van de betere voedingsmiddelen van de mens. Daarnaast wijst recent onderzoek op een positieve bijdrage van zuivel op regulering van de bloeddruk, vooral in samenhang met groenten en fruit. Ook lopen er onderzoe-

Tiny Brouwers

Toon van Hooijdonk: 'Boerderijmelk steeds meer afgestemd op verwerking.'

ken waaruit blijkt dat zuivel kan bijdragen aan een betere gewichtsregulering. Dat zijn drie pijlers van de nutritionele kwaliteit van zuivelproducten, die we goed over het voetlicht moeten brengen. Tegelijk pakt de zuivelindustrie mindere punten, zoals zout in kaas, aan.'

Hij beaamt dat de Nederlandse zuivelketen een sterk kwaliteitsimago heeft opgebouwd en onderhouden. 'Logisch, al degenen die voortdurend aan kwaliteit bouwen in onze sector, zijn ervan doordrongen dat zij basisvoedsel voor menselijke consumptie voortbrengen. Bovendien is met zuivelproducten een zeer sterke exportpositie opgebouwd. Lerend van incidenten heeft de sector gebouwd aan zijn kwaliteitssystemen. Vanuit die eigen verantwoordelijkheid is voortdurend gebouwd aan systemen die een betere kwaliteit waarborgen. Daarin investeert de totale Nederlandse zuivelindustrie jaarlijks vele miljoenen euro's.' <<

Nieuwe tijd brengt ander type bestuurder

Prof.dr.ir. Gert van Dijk was directeur van de Nationaal Coöperatieve Raad (NCR) voor land- en tuinbouw. Constateert dat de succesvolle collectieve aanpak in de landbouw danig onder druk is komen staan. De heftige reacties van melkveehouders op de melkprijsontwikkeling zijn daarvan een voorbeeld.

Drie ontwikkelingen

Drie autonome ontwikkelingen zijn hiervoor verantwoordelijk. Van Dijk: 'Tot voor kort bestonden de bedrijfstakken uit een sterk homogene groep bedrijven. Die tijd hebben we achter ons. Er zijn melkveehouders die hun bedrijf willen opschalen, maar ook melkveehouders die het zoeken in een tweede tak. Op de tweede plaats was de Nederlandse landbouw verweerd met klassieke bestuurders. Daaronder versta ik boerenbestuurders, die in hun standsorganisatie of coöperaties omhoog zijn gekomen. Deze bestuurders wisten heel goed wat hun achterban wilde. Op een natuurlijke wijze waren ze daarop geselecteerd. De derde ontwikkeling is het feit dat we individualistischer zijn geworden. We laten al snel weten wanneer we het met een besluit niet eens zijn en willen ons daar niet zo snel bij neerleggen. Bestuurders hebben in het verleden eindeloos gedebatteerd, bijna tot ze erbij neervielen. Het gevolg was wel, dat velen het proces intensief meebeleefden. En uiteindelijk vrede hadden met de besluitvorming!'

Desgevraagd denkt hij dat deze ontwikkeling niet leidt tot een tekort aan bestuurders in de agrosector. 'Maar de nieuwe generatie bestuurders moet wel bereid zijn om ontwikkelingen goed met de achterban te doordenken. Gebeurt dat niet, dan dreigt meer dan ooit het gevaar dat iedereen achter iets nieuws gaat aanlopen.'

'De huidige tijd leidt tot andere typen bestuurders in de agrosector. Die moeten hun besluiten baseren op een veelheid aan informatie. Belangrijk is dat in de landbouw, ook in de zuivel, het onderlinge debat gevoerd blijft worden.'

Andere verhoudingen

Hij wijst op de recente ontwikkeling waarbij bij stijgende melkrijzen veel melkveehouders ontevreden van zuivelonderneming wisselden. Van Dijk: 'We hebben hier te maken met twee groepen mensen. Er is een groep veehouders die altijd misnoegd is, over de volgens hen altijd te lage melkrijzen en over het bestuur dat het niet goed doet. Diep in hun hart zijn ze tegen elke vorm van collectiviteit. Dan is er een tweede groep. De melkrijzenontwikkeling was eigenlijk niet de directe aanleiding. Ze zijn van zuivelonderneming gewisseld, omdat ze vinden dat ze onvoldoende worden gewaardeerd. Ik ontmoette zelf een veehouder, die nu lid is van een andere zuivelonderneming. Hij vertelde dat zijn familie al 79 jaar melk leverde aan één onderneming. Maar die reageerde niet eens op de opzeggingsbrief. Mijn conclusie is dat mensen het gevoel willen hebben erbij te horen, gewaardeerd te worden. Je zou dat kunnen vertalen in een clubgevoel voor je eigen zuivelonderneming.'

Anderzijds constateert hij dat ook zuivelbestuurders en managers zich gekwetst voelen door het opstappen van zo veel melkveehouders in een periode waarin het met de melkrijzen crescendo ging. 'Zuivelondernemingen moeten nieuwe instrumenten ontwikkelen om het democratische tekort aan te vullen. Dat wordt des te belangrijker, omdat ook zuivelondernemingen aan de vooravond van verdere schaalvergroting staan.'

Tiny Brouwers

Gert van Dijk: 'Debat tussen zuivelcoöperatie en individuele lid beter voeren.'

Die nieuwe relatie tussen zuivelcoöperatie en het individuele lid moet ertoe leiden dat het debat tussen beide beter wordt gevoerd. En het moet ook niet al te strak van boven naar beneden worden geregisseerd. 'De zuivelcoöperaties zouden kunnen bekijken welke groepen melkveehouders ze binnen hun ledenbestand hebben. Deze groepen zouden faciliteiten geboden kunnen worden om datgene wat hen bindt te bespreken. Op deze wijze kunnen jongeren die voor bedrijfsopvolging en bedrijfsvergroting staan, onderling het debat voeren. En dat geldt ook voor robotmelkers. Veranderingen gaan snel, ook voor leden. Ik verwacht dat langs deze weg veehouders en ondernemingen gemeenschappelijk begrip ontwikkelen. Ook kunnen de zuivelcoöperatie bekijken of zij financiële producten op de markt kan brengen die de binding met de leden verder vergroot.' <<

Liberalisering zal zich voortzetten

Dat is volgens Piet Bukman, voorzitter van de IPC, niet het enige. IPC, een internationale groep van wetenschappers, voormalige boerenleiders, ervaren mensen uit de agrobusiness, retailers, oud-politici en voormalige onderhandelaars uit alle delen van de wereld, brengt voortdurend advies uit over alle aspecten van liberalisering op agrarisch gebied.

Bedrijfsleven

Volgens Bukman is het internationale bedrijfsleven de grote motor achter deze globalisering. Die globalisering heeft grote invloed op de wereldhandel.

‘Juist daar zit al vele jaren een groot knelpunt. Veel landen of groepen landen hebben maatregelen genomen om hun productie, ook de agrarische, te beschermen. Liberalisering is het proces om deze protectionistische maatregelen weg te nemen. Je kunt denken aan het afbouwen van handelsversturende exportsteun, invoerbeperkingen en binnenlandse handelsbelemmerende steun.’

Piet Bukman: ‘De liberalisering gaat door.’

‘De wereld globaliseert in hoog tempo. Onder invloed van technologie en communicatie is de wereld één groot dorp geworden. Wat nu ergens op de wereld gebeurt, is binnen een paar seconden overal bekend.’

De globalisering gaat volgens hem door. Dat is een proces dat zich autonoom ontwikkelt. Er is geen wereldoverheid die dit stuurt. Daarom vindt hij het des te belangrijker dat het proces van liberalisering goed wordt begeleid. De enige die dat kan, is de World Trade Organisation (WTO), de intergouvernementele organisatie waarbij ruim 150 landen zijn aangesloten.

Bukman: ‘Ieder land ter wereld moet uiteindelijk liberaliseren. Degene die de illusie heeft dat hij met protectionistische maatregelen de liberalisering buiten de deur kan houden, loopt met zijn hoofd in de wolken, verliest het zicht op de werkelijkheid en komt bedrogen uit. Niet meedoen betekent dat de kansen op economische ontwikkeling beperkt blijven. Dergelijke landen komen tenslotte in het weeshuis van de wereld terecht, omdat ze kansen missen. Dat is een slechte situatie voor ontwikkelingslanden, want die worden dan steeds meer afhankelijk van internationale steun en welwillendheid.’

Hij pleit ervoor dat de ontwikkelingslanden actief meedoen met de globalisering en de daarvan afgeleide liberalisering. Dat levert deze landen -vooral hun agrarische bevolking- groei op. Dat is een absolute voorwaarde om tot een menswaardig bestaan te komen. Vanuit deze filosofie is het volgens hem ongemeen belangrijk dat de ontwikkelingslanden betrokken blijven bij de WTO-onderhandelingen. Als het moet, dienen de geïndustrialiseerde landen met hun hoge welvaartsniveau voor die ontwikkelingslanden uitzonderingen en overgangstermijnen af te spreken.

Tiny Brouwers

Meer markt

Voor de agrosector, ook melkveehouderij en zuivel, betekent liberalisering meer markt en minder overheid. Dat geldt voor dat deel van de landbouw, dat voor de markt produceert.

Bukman: ‘Kijken we naar de situatie in de EU, dan zal ook hier de steun aan de agrosector, waaronder de zuivelketen, verder worden afgebouwd. De gevolgen zijn minder marktstabiliteit en grotere prijsschommelingen vanwege de grote afhankelijkheid van de ontwikkelingen op de geliberaliseerde wereldmarkt. Maar er komen met name voor de Europese zuivelketen –en zeker voor de Nederlandse- mogelijkheden om op die grotere markt meer zuivelproducten te verkopen. Immers, liberalisering leidt tot meer groei, meer inkomen en tot een ander consumptiepatroon in groeielanden. Daar liggen nieuwe kansen voor onze zuivelsector.’

Ook elders gaan de ontwikkelingen door. Het voortbestaan van een sector is volgens Bukman niet automatisch verzekerd. De melkveehouderij moet de komende jaren op het vinkentouw blijven zitten en iedere quotumverruiming, die er komt, ook daadwerkelijk benutten. De melkveehouders zullen voorts in nauwe samenwerking met alle schakels nog meer aan ketenontwikkeling moeten doen. De melkveehouders én hun melkverwerkende bedrijven moeten hier het voortouw nemen om bepaalde ontwikkelingen samen te versnellen of te vertragen. Op deze wijze spelen ze adequaat in op de markt. Die gezamenlijke aanpak is ook nodig, omdat op een sterk geliberaliseerde markt de innovatiekracht een belangrijke factor is. Dan gaat het niet alleen om bestaande producten met meerwaarde of nieuwe producten, maar ook om productiesystemen en huisvesting van dieren. <<

Hoogefficiënte, duurzame landbouw kan wereld voeden

Dat vindt prof.dr.ir. Rudy Rabbinge, hoogleraar Duurzame Ontwikkeling en Voedselzekerheid van Wageningen Universiteit. 'Natuurlijk wordt mij voor de voeten geworpen dat hoge producties schadelijk zijn voor natuur en milieu. Ik bestrijd dat, want juist de hoogtechnologische landbouw kan deze neveneffecten goed bestrijden. Beter dan een arme boer op een slechte grond, die te weinig verdient om de bodemvruchtbaarheid van zijn grond op peil te houden.'

Groeiende wereldbevolking

De wereldbevolking groeit gestaag en komt in 2040 op 9 miljard mensen uit (nu 6 miljard). Daarnaast voltrekt zich volgens Rabbinge in Azië vanwege meer welvaart een dieetverandering. 'Daar waar meer wordt verdiend, stijgt de consumptie van dierlijke eiwitten. De tweede ijzeren wet is dat er ook meer olie voor de motor van de auto nodig is. Kortom, de behoefte aan voedsel stijgt de komende jaren. Dat zal fundamenteel zijn dat het huidige hoge prijsniveau op de wereldmarkt voor zuivelproducten en granen. Die hoge prijzen hebben te maken met een onbalans op de korte termijn en dan moet niet worden gedramatiseerd', aldus de hoogleraar. 'Op voorwaarde dat de problematiek goed wordt aangepakt, kan de wereldbevolking blijvend worden gevoed. Daarbij kunnen de geschetste neveneffecten, zoals productie van mest, en de uitstoot van methaan en broeikasgassen via geavanceerde systemen worden opgelost. Maar dat vergt heldere keuzes van politici. Nu inzetten op het verbouwen van gewassen voor de eerste generatie biobrandstoffen zou desastreus zijn voor de wereldvoedselproductie. De goede landbouwgronden moeten beschikbaar blijven voor voedsel (mond) en niet voor biobrandstoffen (motor).' Hij denkt trouwens dat energiebesparing en het

'Een hoogefficiënte en duurzame landbouw kan de groeiende wereldbevolking voeden. Maar dan moet wel gebruik worden gemaakt van kennis en inzichten van de duurzame landbouw. Het is beter hoge producties te realiseren op kleine arealen dan overal in de wereld op mindere gronden landbouwproductie.'

Rudy Rabbinge: 'Goede landbouwgronden beschikbaar houden voor voedsel'

rechtstreeks benutten van zonne-energie betere alternatieven zijn.

Hoger op agenda

Rabbinge ziet gelukkig dat de voedselvoorziening wereldwijd hoger op de agenda komt. 'Terecht, ik vind het schrijnend dat zo'n 300 miljoen van de 800 miljoen mensen in Afrika nog altijd een tekort aan voedsel hebben. Daar sterven jaarlijks twee tot drie miljoen mensen aan honger, terwijl 30% van de kinderen door onvoldoende voeding geen goede lichamelijke ontwikkeling doormaakt. Terwijl die elders in de

Tiny Brouwers

wereld verbeterde, is de beschikbaarheid van voedsel in Afrika per hoofd van de bevolking de laatste twee jaar verminderd. Daar zullen we op moeten inzetten', zegt Rabbinge.

Voor de gevolgen van de klimaatverandering op de voedselproductie is hij niet bevreesd: 'De gevolgen van het directe ingrijpen door landbouwproductie zijn van veel grotere betekenis dan de klimaatverandering. Ik denk dan aan niet-efficiënte en -duurzame producties, zoals het uitputten van de bodem of het kappen van tropisch regenwoud voor de verbouw van maïs of soja. Dat sorteert meer effect dan één of twee graden temperatuurverhoging.' Over de bijdrage van de zuivelsector aan de voedselvoorziening is prof. Rabbinge duidelijk. 'Melk wordt momenteel vooral verkocht in de vorm van consumptiemelk en andere zuivelproducten. Maar melk is een prachtig voedingsmiddel, bestaande uit vele nutriënten en componenten. Zo hebben melkeiwitten een hogere voedingswaarde dan vele plantaardige eiwitten. We staan nu op het punt om dat alles te ontdekken. Gewapend met deze kennis en inzichten zullen we melk kunnen ontleden in koolhydraten, eiwitten, aminozuren en vele andere componenten. Dat leidt weer tot producten die meer waarde toevoegen aan de zuivelketen en tegelijk ook aan de mondiale voedselvoorziening.' Rabbinge tot slot: 'En politici moeten hun verantwoordelijkheid nemen in het belang van de voedselvoorziening. Ze moeten niet meer wegluchten in discussies over instrumenten. Door het debat te voeren over welke instrumenten er op korte termijn nodig zijn om bepaalde milieubelasting te reduceren of meer natuur te realiseren, maken ze de doelstelling van het landbouwbeleid ondergeschikt aan die instrumenten.'

<<

Zuivelsector moet blijven innoveren

Dr.ir. Kees de Gooijer, directeur van de stichting Food & Nutrition Delta, is positief over de innovatie-inspanningen van de zuivel. Met steun van het ministerie van EZ zet hij jaarlijks 12,5 miljoen euro in om innovatieprocessen in de foodsector te versnellen. Dat moet leiden tot innovatieve voedingsmiddelen of technologie, die voldoen aan verwachtingen van consumenten, die bewust met hun gezondheid omgaan.

Goed systeem

Innoveren betekent volgens hem het op het schap brengen van nieuwe voedingsmiddelen die aansluiten bij de beleving van de consument. Financiële middelen zijn daarbij nodig: op de eerste plaats om vanuit Research en Development kennis te verwerven, en ten tweede om die kennis om te zetten in voedingsmiddelen waaraan behoefte is. Geld is dus een voorwaarde om met voedingsmiddelen kansen te benutten in de snelle wereld van consumentenartikelen.

De Gooijer: 'De zuivelbedrijven hebben daarin goed geopereerd. De sector beschikt

'De zuivelindustrie heeft een uitstekende innovatiekracht opgebouwd en moet daaraan blijven werken. Dat is nodig om te blijven inspelen op de 6,2 dagelijkse eetmomenten van de consument.'

over belangrijke A-merkfabrikanten. Er worden nieuwe producten gelanceerd, terwijl de slag is gemaakt naar kaas met minder vet en zout. Als je de melkkwaliteit van 20 jaar geleden en nu vergelijkt, zijn de zuivelproducten van tegenwoordig van een hogere, meer constante kwaliteit.'

Het advies van De Gooijer aan de zuivelketen is duidelijk: 'Ga niet je zegeningen zitten tellen, want dan wordt je door de concurrentie links en rechts ingehaald. Blijf alert, blijf werken aan je systeem van innovaties en blijf daar veel geld in steken. Daarmee blijft je toegang houden tot het winkelschap en je andere afnemers.'

Hij is ervan overtuigd dat de komende periode belangrijk is voor de toekomst van de zuivelketen. 'Via het project Milkgenomics wordt meer ontdekt over de samenstelling van melk en over de genetische achter-

gronden van melkkoeien. Als dat eenmaal bekend is, kan als volgende logische stap via fokkerij worden gewerkt aan optimalisering van de diverse componenten van melk. Producenten van plantaardige vetten wijzen graag naar de vetzuursamenstelling van dierlijke vetten. Afgezien nog van de vraag of dierlijke transvetzuren dezelfde negatieve eigenschappen zouden hebben als industriële transvetzuren, kan in de toekomst vanwege milkgenomics de vetzuursamenstelling worden geoptimaliseerd.'

Tiny Brouwers

Diverse trends

Het koesteren van de natuurlijkheid van zuivel is volgens De Gooijer een belangrijke opdracht voor de sector naar de toekomst. De koe is het nationale symbool van Nederland aan het worden. Naarmate de 'verpaarding' van het landschap toeneemt, zal de hang naar de koe in de wei groter worden. De zuivelketen moet derhalve goed overwegen hoe zij met de wens naar natuurlijkheid vanuit een cultureel perspectief wil omgaan. Dat cultureel besef kwam binnen de Nederlandse bevolking om de hoek kijken, toen het Voedingscentrum kaas van de Schijf van Vijf haalde. 'Onze kaas is van wereldklasse en verdient een plek op die schijf', was de breed gedragen mening.

Ook m.b.t. de gezondheidstrend speelt zuivel een belangrijke rol. Hij wijst op kazen met minder vet en zout, zuivelproducten met probiotica, vleesvervangende zuivelproducten en dergelijke. Zo zijn er zuivelproducten die aanzetten tot een geringere consumptie, mede omdat sneller een gevoel van verzadiging optreedt. De Gooijer: 'In dit kader is het proefschrift De dynamiek van voedselkeuze en sensorisch specifieke verzadiging van dr.ir. Pascale Weijzen interessant. Ze concludeerde daarin dat dit verzadigingsgevoel wordt bevorderd door consumptie van intens smakende voedingsmiddelen. Ook consumptie met kleine hapjes en slokken bevordert die sensorisch specifieke verzadiging. Dat laatste komt volgens Weijzen waarschijnlijk door een langdurige blootstelling aan het voedsel in de mond. Gewapend met deze kennis kunnen voedingsmiddelen worden gemaakt, die relatief snel verzadigen. Als je eet met smaak, eet je er vanzelf minder van, is mijn conclusie. Ook hier liggen kansen voor de zuivel.'

<<

Kees de Gooijer: 'Het koesteren van de natuurlijkheid van zuivel is een belangrijke opdracht'

Dialogoog landbouw en samenleving moet beter

Veelal vindt de landbouw nog altijd dat ondeskundigen van buiten beter hun mond kunnen houden. Maar zo werkt het volgens prof.dr. Cees van Woerkum, hoogleraar aan de Leerstoelgroep Communicatiestrategieën van Wageningen Universiteit, niet. 'Mensen hebben beelden over de landbouw. Als die ongenueanceerd zijn, kun je er toch niet omheen. Je kunt ze ook niet snel veranderen. Het zijn sociale feiten, waarmee je hoe dan ook rekening moet houden.'

Stroom wetgeving

Van Woerkum: 'De consument reageerde tamelijk pragmatisch op die defensieve kramp. Maar burgers en maatschappelijke organisaties hebben het politieke systeem daarop aangesproken. Dat leidde tot een stroom regelgeving, die de landbouw over zichzelf heeft afgeroepen. Gelukkig zie je tegenwoordig dat de landbouw – zeker de melkveehouderij- investeert in het benoemen en uitleggen van problemen.'

Hij benadrukt dat de melkveehouderij een beter imago heeft dan de intensieve veehouderij. 'De reden is duidelijk: koeien in de wei horen bij Nederland. Ze zitten in onze volksziel. De burger vindt dat koeien goed worden gekoesterd. Koeien hebben vaak ook namen, varkens niet. Kortom: de koe hoort bij Nederland.'

Daarin zit volgens hem wel een gevaar. 'Zo wordt nu veel aandacht besteed aan weidegang, mede omdat maatschappelijke organisaties en politiek dat zo willen. Maar er zijn melkveehouders die anders kiezen, om arbeidstechnische redenen, vanwege de eigen situatie. Daarvoor zal ruimte moeten zijn en dat moet goed worden uitgelegd aan de samenleving.'

Sprekend over de toekomst heeft Van Woerkum één belangrijk advies voor de zuivelsector: 'De gezondheid van zuivelproducten vergt een constante alertheid van

'De dialoog tussen landbouw en samenleving moet beter. Het gaat de goede kant op, maar de sector komt van ver. De landbouw zat jarenlang in een defensieve kramp.'

de totale zuivelketen. Het imago van melk en zuivelproducten is weliswaar positief, maar dat is niet zo vanzelfsprekend als in het verleden.'

Hij verwacht dat er de komende jaren veel meer vragen over gezondheidsaspecten van melk- en zuivelproducten overwaaien vanuit de Verenigde Staten. 'Dan kun je als zuivelsector vertellen, dat de vragenstellers niet weten waarover ze het hebben, maar dan ben je verkeerd bezig. De zuivelsector moet nu echt zijn verdediging organiseren voor de komende jaren. Dat betekent voortdurend onderzoeken waar de bedreigingen vandaan komen, welke wetenschappers tot welke conclusies komen en waarom. En ook is het belangrijk zelf wetenschappelijk onderzoek te laten verrichten om op deze wijze de verdediging te organiseren. En dan nog blijft het lastig om overtuigende antwoorden te geven. Soms moet je accepteren dat er op een bepaald moment nog geen antwoorden kunnen worden gegeven. Maar dit alles vergt wel een goed overzicht van de maatschappelijke trends. In het verleden had je als sector de regie bij dit soort processen. Tegenwoordig en zeker in de toekomst zijn groepen van mensen gedreven door de technologische mogelijkheden zoals internet, buiten een sector om met elkaar in discussie. Aan het einde daarvan word je gevraagd om op de conclusie te reageren.'

Modern communiceren

Van Woerkum adviseert de sector tot slot meer nog dan nu op een moderne wijze te communiceren met de samenleving. 'De melkveehouderij staat voor schaalvergro-

Tiny Brouwers

ting. Dat staat haaks op de hang naar het verleden. Die nostalgie wordt voortdurend bevestigd vanuit de agrosector. Kijk maar naar de melkverpakkingen. Daarop kom je geen moderne melkveehouder zittend achter zijn computer tegen. Op een kwaliteitsstempel staat een weiland met een planken afrastering en enkele koeien in de wei afgebeeld. Deze oude beelden sluiten niet meer aan bij de schaalvergroting. De zuivelindustrie moet een moderne soort ambachtelijkheid gaan uitstralen. Ze dient

Cees van Woerkum: 'Zuivel moet een modern soort ambachtelijkheid gaan uitstralen'

daarbij aan te geven, dat door nieuwe en meer geraffineerde technologieën nu en in de toekomst zuivelproducten worden voortgebracht die een hogere kwaliteit hebben en meer bijdragen aan de menselijke gezondheid dan vroeger. Dat is de uitdaging.' <<

Nederlandse zuivel heeft baat bij open grenzen

De Nederlander ir. Herman Versteijlen, directeur Inkomensvoelagen en Marktondersteuning bij het Directoraat-Generaal Landbouw van de Europese Commissie toont de overzichten. Nederland had vorig jaar met 16 miljoen mensen een melkquotum van 11,2 miljard kg, Polen met 38,6 miljoen mensen 9,3 miljard kg en Italië met 57 miljoen inwoners 10,5 miljard kg melk. De reden: Nederland bouwde in de aanloop naar de melkquotering in 1983/84 zijn melkproductie flink uit.

Geschied voor melk

Versteijlen: 'Nederland is een zuivelland. Door zijn geografische ligging en milde zeeklimaat gedijt de grondgebonden melkveehouderij op de groene weiden. Daarnaast is Nederland een handels- en distributieland, dat zijn producten wereldwijd verkoopt. Beide elementen komen samen in de sterke Nederlandse zuivelsector.'

Hij is ervan overtuigd dat de open EU-grenzen de Nederlandse economie én de zuivelsector veel voordelen heeft opgeleverd. Nederland is daarnaast ook vele jaren netto-ontvanger geweest, en profiteerde daarmee nog meer direct van de EU. 'De laatste jaren dragen we wat meer geld af aan de EU dan we terug ontvangen. Dan verbaast het me dat er in Nederland voortdurend negatief wordt gedaan over de EU.'

Quota afschaffen

Versteijlen gaat ervan uit dat de melkquota in de EU in 2015 verdwijnen. Sinds de invoering ervan is de wereld drastisch veranderd. Hij ziet daarom niet dat in de geliberaliseerde markt de melkquotering kan blijven bestaan. Vaak wordt gesteld dat de Europese melkveehouder rekening moet houden met grote prijschommelingen voor zijn boerderijmelk. Hij denkt dat het wel meevalt. Dat

'De EU heeft de Nederlandse zuivelketen goed bedeed. Nederland kreeg een relatief groot melkquotum in verhouding tot zijn bevolkingsgrootte.'

Herman Versteijlen: 'Intensief nadenken over de toekomst van de directe inkomenssteun'

gebeurt wel op de huidige wereldmarkt, waarop zo'n 50 miljard kg zuivelproducten omgaat. Maar naarmate de EU met zijn 140 miljard kg zuivelproducten de wereldmarkt qua prijsniveau nadert, wordt die wereldmarkt als het ware in de EU-markt geïntegreerd.

Hij is daarover positief: 'Vanwege de melkquotering en de GATT-akkoorden heeft de EU zich bij de export van zuivel naar die wereldmarkt flinke beperkingen opgelegd. Ons aandeel is teruggelopen van zo'n 40-50% naar ongeveer 25%. Ik ga ervan uit dat het EU-aandeel op de wereldmarkt de komende jaren weer groter gaat worden.'

Tiny Brouwers

Versteijlen beseft dat de aanpassingen aan het quotumloze tijdperk in de melkveehouderij niet vanzelf gaan. Dat leidt op heel veel bedrijven tot schaalvergroting. Tegelijkertijd bestaat de mogelijkheid dat de samenleving een rem zet op die bedrijfsontwikkeling of daaraan eisen koppelt.

'Daarom is het verstandig dat Nederland intensief nadenkt over de toekomst van de directe inkomenssteun. Ik hoor stemmen in de Nederlandse politiek en bedrijfsleven, die zich afvragen of dit instrument na 2013, bij de vaststelling van de nieuwe Europese Financiële Kaders van 2014 tot 2021 wel moet worden gecontinueerd. Als je zo aarzelt, dan ben je ze al op voorhand kwijt', benadrukt Versteijlen.

De LEI-cijfers voor 2007 laten echter zien hoe belangrijk deze inkomensvoelagen zijn voor het gezinsinkomen uit het melkveebedrijf. Hij rekent voor: 'Volgens de cijfers van het LEI stegen de Nederlandse melkveehouderij-inkomens van gemiddeld 52.000 euro in 2006 naar 84.000 euro in 2007. Gemiddeld krijgt een Nederlands melkveebedrijf 27.000 euro aan directe inkomenssteun. Dat betekende in 2006 meer 50% van het totale melkveehoudersinkomen en in 2007 zo'n 30%. Haal je deze directe inkomenssteun weg, dan zou, via een relatief koude sanering, de sector wel eens versneld kunnen gaan herstructureren naar bedrijfsvormen, die nu of op de langere duur niet als duurzaam worden beschouwd. Bovendien verlies je de mogelijkheid om met dit relatief kleine budget het ontwikkelingsproces zo te sturen dat je het juiste evenwicht vindt tussen een optimale bedrijfsvoering en een mooi landschap. De Nederlandse boer is niet alleen een uitstekende producent van voedsel, maar ook een relatief goedkope landschapsondernemer. Hij heeft echter wel een redelijk inkomen nodig!' <<

Supermarkten geen bedreiging zuivel

Klaas van den Doel formuleert met brede gebaren. Hij is voorzitter van CBL, de organisatie waarbij alle Nederlandse supermarktketens zijn aangesloten. Het is een man met een warm kloppend hart voor de agrosector, getuige zijn inleidende woorden: 'Ik heb grote sympathie voor de Nederlandse landbouw, waaronder de zuivel. Dat heeft met mijn roots te maken én met de inspanningen van de sector. Die zorgde direct na de Tweede Wereldoorlog voor voldoende voedsel en draagt nu belangrijk bij aan de Nederlandse handelsbalans.'

Wereldmarkt dicteert

De CBL-voorzitter wijst op het hoge prijsniveau van zuivelproducten eind 2007/begin 2008. 'Mijn stelling wordt door de markt ondersteund. Toen op de wereldmarkt de zuivelprijzen explodeerden, zijn ook in de Nederlandse supermarkten de prijzen gestegen.'

Hij verwacht niet dat zuivelinkopers van supermarkten nog dictaten kunnen opleggen aan zuivelfabrikanten. 'Zo zit de markt niet in elkaar. Hoezo een grote concentratie bij de retail? Het CBL telt 30 leden en er zijn in Nederland pakweg zeven inkoopcombinaties. Maar indien de fusie tussen Campina en Friesland Foods wordt gerealiseerd, is er wel één zuivelgigant.'

Positief is hij over de zuivelontwikkelingen. In het verleden was de zuivelindustrie kleinschalig. Al die fabriekjes waren met één activiteit bezig. Dat was de melk van de veehouder omzetten in melk, karnemelk, boter en kaas en zo snel mogelijk verkopen. Het groter worden van de zuivelfabrieken leidde tot bewustzijn om producten met toegevoegde waarde te maken en verkopen. Natuurlijk is er nog altijd consumptiemelk, maar ook legio toetjes, zuivelproducten met gezondheidsclaims en interessante innovaties op kaasgebied.

'De Nederlandse supermarkten vormen geen bedreiging voor de zuivelketen. Zo'n 80% van de Nederlandse zuivel gaat de grens over. Het is daarom de wereldmarkt, die de prijs dicteert.'

Klaas van den Doel: 'Iedere fabrikant heeft maar één duidelijke opdracht: blijven innoveren.'

Veel producten staan onder A-merk in het zuivelschap, dat juist hierdoor interessant is geworden.

Blijven innoveren

Om de aandacht van de consument te blijven vasthouden heeft iedere fabrikant maar één duidelijke opdracht: blijven innoveren. 'De Nederlandse supermarkten willen hun aanbod zo dicht mogelijk bij huis inkopen. Daarbij moeten prijs en kwaliteit natuurlijk wel in orde zijn. Tot nu toe gaat dat prima met Nederlandse zuivelproducten. Voorwaarde is dat die constante stroom innovatieve zuivelproducten de komende jaren doorgaat. Ik zeg dat ook vanwege de fusie tussen de twee grote Nederlandse

Tiny Brouwers

zuivelondernemingen. Het gebeurt regelmatig dat bij fusies de nieuwe onderneming de eerstvolgende vier jaar zijn klanten vergeet. Men is dan bezig met navelstaren, met interne integratie, synergie en efficiency. Zo'n risico is niet ondenkbeeldig. In dat geval zullen supermarktketens meer inkopen bij buitenlandse zuivelbedrijven. Sprekend over de toekomst van supermarkten als verkooppunt van voedingsmiddelen is Van den Doel zeer positief. Hij nuanceert de opkomst van de internetwinkels en het foodservicekanaal.

'Kijk, internetwinkels zijn best aardig voor specifieke producten als cd's. Maar de echte internetwinkels zijn in de retail een grote mislukking. Hoogstens kun je spreken van een moderne thuisbrengservice. Dat de internetwinkel in onze sector geen hoge vlucht zal nemen, heeft twee redenen. Nederland kent allereerst een dicht netwerk van supermarkten. Ten tweede haalt de consument er een of twee keer per week zijn verse producten. Mijn conclusie: de Nederlandse supermarkten zullen ook in de toekomst weinig concurrentie ondervinden van deze internetwinkels', aldus de CBL-voorzitter.

Over het foodservicekanaal heeft hij eveneens een duidelijke mening: 'Ook het supermarktkanaal heeft de afgelopen jaren intensief ingespeeld op de gemakstrend. Er worden inmiddels kwalitatief hoogwaardige kant-en-klaar maaltijden aangeboden. Klanten kunnen in de supermarkt met behulp van diverse componenten hun eigen verse maaltijd samenstellen. En ik ken zelfs supermarkten, die de service Tafeltje-Dek-Je hebben overgenomen. In plaats van gamellen met half warm eten krijgen de klanten maaltijden die ze zelf naar believen kunnen opwarmen in de magnetron. Kortom: ook de supermarkten spelen in op de wensen en behoeften van de consument', aldus de CBL-voorzitter.<<

Schaalvergroting is keuze individuele veehouder

Volgens Siem Jan Schenk is het de taak van LTO Rundveehouderij om deze schaalvergroting te faciliteren. 'Deze tendens lokt in de samenleving discussies uit. Er wordt dan geroepen dat op grote melkveebedrijven de aandacht voor het milieu veel minder zou zijn.'

Sluiten kringloop

De voorzitter van LTO Rundveehouderij gelooft dat het om twee redenen in Nederland niet zo ver zal komen. 'Allereerst denk ik niet dat we hier mammoetbedrijven krijgen met 10.000 melkkoaien. Megabedrijven zijn alleen lonend bij goedkope arbeid en mechanisatie. Dat hebben we in Nederland niet. Het merendeel van de gespecialiseerde bedrijven heeft straks tussen de 80 en 360 melkkoaien.' Nederland kent straks ook niet het gemid-

Siem Jan Schenk: 'De verscheidenheid in bedrijfstypes in de melkveehouderij zal scherper worden'

'De melkveehouderij staat voor schaalvergroting. Dat is een autonoom proces, voortkomende uit de wereldwijde liberalisering. Schaalvergroting is de reactie van de individuele ondernemer op deze ontwikkeling.'

delde melkveebedrijf. 'Naarmate de markt liberaliseert, zijn er minder instrumenten om op de gewenste schaalstructuur te sturen. In het verleden gebruikte de overheid bij voorbeeld de melkquotering om de structuur vast te houden. Maar degene die roept over de gewenste structuur van melkveebedrijven, gaat daar niet over. Het is de veehouder, die dat zelf bepaalt vanuit zijn individuele bedrijfssituatie. Er zijn ondernemers die inzetten op schaalvergroting, anderen op verbreding en weer anderen op zorgboerderijen. Ik denk dat de verscheidenheid aan bedrijfstypes in de melkveehouderij scherper zal worden. Het merendeel van de melk blijft van gespecialiseerde melkveebedrijven komen.' Hij bestrijdt voorts dat een groter bedrijf minder aandacht zou besteden aan het milieu. 'In het verleden werd op iedere milieucategorie een apart beleid losgelaten. Ik ben ervan overtuigd dat onze sector veel tijd en energie zal steken in een integraal milieubeleid, gebaseerd op het sluiten van de kringloop', benadrukt Schenk. Diergezondheid en dierenwelzijn vormen ook in de toekomst een voortdurend aandachtspunt. Zorg heeft hij vooral over de diergezondheidssituatie in de melkveehouderij. Er heeft zich een omslag voorgedaan van collectieve naar individuele verantwoordelijkheid voor de diergezondheid. 'Op zich is dat een goede kijkrichting, maar tegelijk stel ik vast dat we onvoldoende voortgang boeken bij het aanpakken van dierziekten', beschrijft hij zijn dilemma. 'Hoe we als sector verder moeten, is me nog niet duidelijk. Ik heb zorgen over het

Tiny Brouwers

feit dat de verantwoordelijkheid in handen is bij individuele melkveehouders die goedwillend zijn, terwijl de gehele zuivelketen kwetsbaar is als zich een calamiteit voordoet. Ik ga ervan uit dat we als totale zuivelketen de komende periode meer regie willen hebben op diergezondheid.'

Betere ledenbinding

Kijkend naar de zuivelindustrie is Schenk positief over de vorming van één grote zuivelcoöperatie in Nederland. Zo'n onderneming moet in het noordwesten van Europa door zijn omvang, merken en markten een positieve invloed kunnen uitoefenen t.b.v. de melkprijs van zijn leden/melkveehouders. En naarmate hierdoor meer geld kan worden verdiend in de markt, zal ook in de zuivelsector de verscheidenheid groter worden. Hij verwacht dat in de zakelijke relatie tussen melkveehouder en zuivelcoöperatie niet zo veel zal veranderen. Het individuele lid levert zijn onderneming melk en kapitaal. Wel roept hij op tot een betere ledenbinding.

Schenk legt uit: 'Veel veehouders wisselden recent van zuivelonderneming. Uit mijn contacten met LTO-leden stel ik vast dat niet zozeer een hogere melkprijs van een andere onderneming de aanleiding was, die tot het besluit leidde. Velen vinden dat ondernemingen de zaken te veel van bovenaf regelen. Dat moet anders. De beste ledenbinding is het ontwikkelen van beleid op basis van gelijkwaardigheid tussen leden/melkveehouders en hun zuivelcoöperatie. De hamvraag is of de zuivelcoöperatie moet voorschrijven dat alle leden/melkveehouders in hetzelfde tempo zaken moeten aanpakken. Ik denk het niet, mede omdat de verscheidenheid van bedrijven scherper zal worden. De scoop van de veehouders wordt zo verschillend, dat het belangrijk is om als zuivelcoöperatie ook het beleid naar de leden te differentiëren', vindt Schenk. <<

MVO wordt het hart van het ondernemen

Dat zegt ir. Marcel Schuttelaar, directeur van het communicatieadviesbureau Schuttelaar en Partners. Dat adviseert bedrijven op de terreinen duurzaamheid en gezondheid. Hij vervolgt: 'Wij mensen hebben ontdekt dat wij met onze economische activiteiten een onderdeel vormen van het grote ecosysteem aarde. Onze planeet heeft een redelijk bufferend vermogen, maar het is onverstandig daarvan de grenzen op te zoeken. Er kunnen dan onomkeerbare processen worden losgemaakt.'

MVO verinnerlijken

Schuttelaar vindt dat ondernemingen hun MVO moeten verinnerlijken. 'Ik zie vaak dat bedrijven een milieucoördinator aanstellen met aandacht voor MVO. Er wordt afgestemd met de buitenwereld. Dan verschijnt een rapport, waarin wordt beschreven dat de beoogde doelstellingen zijn gehaald, waarna de coördinator door de directie wordt wegbezuinigd. Zo werkt dat niet: MVO moet worden verinnerlijkt. Het is onderdeel van de bedrijfsmissie en -visie en moet dus in het hart van de onderneming zitten. MVO is daarmee heel commercieel geworden. Als het goed wordt aangepakt, is het een belangrijke motor van innovatie.'

Hij noemt enkele voorbeelden van MVO-denken. 'Campina laat met zijn merkmelk zien, dat veehouders dicht bij de consument staan en dat ze betere melk voortbrengen. Friesland Foods heeft de stichting Weidefonds opgericht en zorgt ervoor dat koeien in de wei blijven.'

Het fatsoen van een merk

De samenleving vindt MVO belangrijk, maar voor veel bedrijven is het moeilijk MVO zichtbaar te maken. 'MVO werkt vooral uit op de merken van het bedrijf. Een merk is krachtig en kwetsbaar tegelijk. De samenleving kijkt steeds meer naar het

'Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) vormt het hart van het nieuwe ondernemen. Het is geen modetrend, geen bevestiging, maar elementair en onderdeel van de bedrijfsvoering van een onderneming.'

Marcel Schuttelaar: 'Ondernemingen moeten hun MVO verinnerlijken.'

fatsoen van een merk. Is het geproduceerd met aandacht voor milieu, zonder kinderarbeid en met respect voor natuurlijke hulpbronnen. Kleine MVO-vlekjes kunnen leiden tot fors imagoverlies', aldus Schuttelaar. Ook in de foodsector neemt de dynamiek toe. Voedingsbedrijven, waaronder de zuivel, moeten een visie hebben op MVO. Daarbij spelen zaken als dierenwelzijn, dus koe in de wei, maar ook verzadigde vetten in zuivelproducten. MVO uit zich vooral op de terreinen duurzaamheid en gezondheid.

Tiny Brouwers

Trots op zijn bedrijf

Maar ook voor medewerkers van de onderneming wordt MVO belangrijker. De moderne werknemer wil trots zijn op zijn bedrijf, over de moraliteit van zijn onderneming kunnen praten. 'Ik zie dat vooral hoger opgeleiden bij het zoeken naar een baan steeds vaker rekening houden met de aandacht van een bedrijf voor MVO. Belangrijke meetpunten zijn dan ook toonzetting en stijl van het bedrijf, ook in relatie tot MVO.', legt Schuttelaar uit.

Bron van innovatie

Volgens Schuttelaar zal MVO ook zijn stempel drukken op de agrosector, die voor een transitie, een fundamentele verandering staat. Dat heeft onder meer te maken met de opkomst van nieuwe technieken zoals biosciences en nanotech, maar ook met de druk op de grondstoffen. Dan zijn er de problemen rond opwarming van de aarde door uitstoot van methaan, CO2, etc. Dat gevoegd bij de groei en de toenemende welvaart van de wereldbevolking zal de focus leggen op een snelle verduurzaming van de agrosector binnen de komende 10 tot 15 jaar. Nieuwe technieken en nieuwe procédés zullen de sector daarbij ten dienste staan, zodat MVO ook een bron van innovatie én inspiratie zal blijken te zijn. Ook binnen de melkveehouderij wordt meer en meer nagedacht over MVO. Het gaat hier vooral om duurzaamheid, zoals minder uitstoot van broeikasgassen e.d. 'Hier moet worden gezocht naar slimme innovaties, die voor alle melkveebedrijven toegankelijk zijn. Dat vraagt toch een zekere mate van collectiviteit. Ik ben wat dat betreft positief over de zuivelcoöperaties, want zij zijn in staat om de leidersrol op zich te nemen. De sector loopt nu tegen grenzen op en moet dus weer aan de slag', aldus Schuttelaar. <<